

Povodom knjige Velimira Šonje:

„EURO U HRVATSKOJ, ZA I PROTIV“

Izdavanje knjige uglednog ekonomiste Velimira Šonje uvijek otvara rasprave kako onih koji se slažu s stavovima i pogledima autora tako i onih koji imaju druga i drugačija polazišta. Ova će knjiga također izazvati veliku pažnju i „isprovocirati“ mnoge autore da upoznaju javnost s njihovim pogledima na pristup, metodu i sadržaj Šonjinog rada. Knjigu posebno preporučam hrvatskim političarima kako bi potpunije sagledali učinke uvođenja eura po gospodarstvo.

Knjiga je lijepo pisana i stil može zavarati čitatelja bilo da prihvaća ili osporava navode autora. To je kompliment autoru ali i moguća zamka za čitatelja. Knjigu, koju svakako valja pročitati, valja pažljivo analizirati. U tom smislu čini mi se potrebitim naglasiti da prvo čitanje svakako valja biti proaktivno, a potom je na čitatelju da se odredi glede pozitivnog i normativnog pogleda autora. Ovo je nužno jer se radi kako o ekonomskoj analizi koja ima kako elemente povijesnog pristupa, teoretske rasprave sa stavovima uglednih ekonomista, tako i političkih interpretacija koje se uvijek prilikom rasprave ovih i ovakvih pitanja nužno nameću. Navedeno sugerira kako se radi o ekonomskoj i politekonomskoj analizi i interpretaciji teme.

Kompleksnost pristupa autora pokazuje pristup i obrada treće glave – Optimalna valutna područja – gdje raspravu nemogućeg trojstva: nezavisne monetarne politike, nezavisne politike tečaja nacionalne valute i slobodnog protoka kapitala proširuje političkim određenjem raznih političkih opcija u uvjetima jedinstvenog tržišta. Analiza autora povezuje, pored uobičajenih pristupa kod drugih autora, realna kretanja i učinke u povratnoj i multiplikativnoj sprezi kako bi dobio cjelinu. Može se reći kako autor prihvaća Hegelovo mišljenje da je istina cjelina. Taj i takav pristup autor primjenjuje tijekom analize. To je izuzetno važno jer jasnoća i jednostavnost kojom iznosi svoju analizu omogućuje ne-ekonomistima da identificiraju misli autora, s jedne strane, i, s druge strane, da testiraju svoje normativne poglede glede eventualnog eura.

Početak analize je, po mome mišljenju, ispravno određen – „nitko nije otok“. Elegantni naslov predstavlja samu suštinu mogućeg pristupa ekonomskim, pa tako i monetarnim, pitanjima u svijetu rastuće globalizacije. Nacionalne države se rastaču, transformiraju u, kako ih je Dragoljub Stojanov nazvao, tržišnu državu, što sam prihvatio u svojim analizama. Umjesto jasno određenih nacionalnih granica iste postaju sve propusnije a u malim i otvorenim zemljama gotovo da nestaju. Naprosto je teško govoriti o nacionalnoj ekonomiji u uvjetima slobodnog protoka roba, usluga, kapitala. Prema tome, mijenja se uloga i značaj tečaja i nacionalne valute iz vremena nacionalne države kaka je tečaj nacionalne valute predstavljao „most“ koji je povezivao nacionalne i svjetske cijene. To je vrijeme prošlo. Šonje uvjerljivo pokazuje ulogu i značaj monetarne politike u slučaju velikih i malih ekonomija. Pri tome bih dodao kako globalizacije smanjuje broj zemalja koje možemo nazvati velikima.

Antiinflacijski program iz 1993. godine, čiji je Šonje koautor pa je njegov prikaz od značaja za buduća izučavanja, nije pretočen u Razvojni program što su autori programa sugerirali. U knjizi je na više mjesta ispravno naglašeno kako pitanje uvođenja eura valja promatrati u širem ekonomskom kontekstu: „rasprava o tečajnoj politici i euru nema smisla izvan konteksta pitanja o ubrzanu gospodarskog rasta“ (strana 260). Taj i takav pristup autora pokazuje kako eventualno uvođenje eura valja raspraviti u kompleksnim pristupom imajući u vidu „opću“ umjesto uobičajene „parcijalne“ (monetarne) analize. Podržavam Šonjin pristup u analizi složenih i multiplikativnih međuodnosa cjelokupnog društvenog sustava.

Autorova analiza maastrichtskih kriterija je korektna. Međutim, po mome mišljenju, pored činjenice da su parametri ostatak nacionalne države, valja uočiti kako su manjkavi jer je izostavljeno kretanje salda na računu platne bilance i kretanje inozemnog duga. Po mome mišljenju uvođenje dopustivog deficita na računu platne bilance i veličine inozemnog duga (mjereno veličinom BDP-a) znatno bi se smanjili negativni učinci koji su isplivali 2008. godine. Mišljenja sam da bi problemi PIIGS-a bili daleko manji kao i problemi koje je kriza „iznjedrila“.

Šonje ispravno pita: „objašnjava li mehanizam ´više novca – slabija valuta´kapacitet nekoga gospodarstva za rješavanje kriza i razvoj u dugom roku, ili smo tek zagreblji ispod površine većeg problema?“ (stranica 261). Pravo pitanje. Rast konkurentnosti implicite je deflacijski proces. Ako je tako tada nominalno jednake cijene u osnovi predstavljaju inflacijski poticaj gospodarskoj aktivnosti. Prema tome, rast produktivnosti je rezultat inovacija odnosnog sektora što znači da nikakvo povećanje cijena ne povećava konkurentnost već je povećanje konkurentnosti posljedica implementacije novih pristupa u odnosni sektor. Osim toga u uvjetima tržišne države povećanje novca povećava uvoz konkurentnije inozemne ponude. Da ne duljim, ekonomska politika u malim i otvorenim zemljama definitivno se seli s potražne strane na stranu ponude. Stoga je od presudne važnosti jasno i dugoročno odrediti monetarnu politiku kao tvrdo

budžetsko ograničenje. Hrvatska kao mala i nebitna zemlja, osim za njezine građane, nije u poziciji da arbitrira hoće li se ili neće prilagoditi jasnim globalnim pravilima igre. Politika u Lijepoj našoj traži krivca za neuspjehe u nekom drugom, pa i u euru, iako je problem u nama samima. Šonje ispravno ukazuje na pogubne učinke deprecijacije nacionalne valute o čemu se u Lijepoj našoj ne raspravlja.

Prikaz načina funkcioniranja eura i uspostavljeni „osigurači“ s namjerom lakšeg ovladavanja budućom krizom uglavnom nisu, osim prigodnih komentara, značajnije razmatrana. Prikaz koji nam daje Šonje značajno je popunila navedenu prazninu. U pravu je Šonje kada ističe kako eurozona nije ni med ni mlijeko ali je za zemlju kao što je to Lijepa naša ispravan put kojem valja težiti. Osobno sam za uvođenje eura jer njegova zamjena kune predstavlja realitet koji je prisutan što je vidljivo u preferiranju devizne u odnosu na kunsku štednju. Uostalom uvijek sam smatrao da je kuna tek monetarni maneken što će ostati do zamjene kune eurom.

Šonje korektno ukazuje na probleme sjevera i juga eurozone kako glede preraspodjele putem monetarnog mehanizma tako i glede fiskalne integracije. EU fondove identificiram kao spoznaju razvijenog sjevera kako je nužno dinamizirati gospodarski razvoj manje razvijenih zemalja. Htjeli ne htjeli priznati to je početak puta većoj fiskalnoj integraciji. Pri tome nisam siguran da postojeći sustav EU fondova može pomoći u dinamiziranju gospodarskog rasta manje razvijenih zemalja. Bojim se da smo već u bivšoj državi imali slični model koji nije dao rezultata. Možda bi bilo svrsishodnije da umjesto postojećeg modela zemlje koje ostvaruju suficit platne bilance dio suficita investiraju u zemlje koje ostvaruju kronične deficite robne razmjene u okviru jedinstvenog tržišta.

Uvođenje eura predstavlja važan iskorak za Lijepu našu. Po važnosti je jednak ulasku u punopravno članstvo EU. Uvođenje eura nije niti može biti projekt HNB-a. Uvođenje eura je i mora biti projekt hrvatske države. HNB je samo i to manji dio cjelokupne priče. Odluka o uvođenju eura zahtijeva i to imperativno da sagledamo probleme koji su dominirali tijekom životnog vijeka kune. Kuna je odradila svoj dio posla. Mogla je i više ali uvođenje kune nisu pratile potrebne reforme. Posebno se to odnosi na fiskalnu politiku za koju se smatralo, krivo, da je „domaća priča“. Upravo ono što nismo učili 1994. godine kao što je vlast obećala da će dopuniti Antiinflacijski program Razvojnim sada reformama postojećeg institucionalnog okvira to moramo učiniti. Ukoliko to ne učinimo za razvoj ćemo kriviti euro iako on, kao uostalom i kuna, neće biti kriv za neuspjehe.

Autor svoje završno poglavlje započinje pregledom kreditnog rejtinga za izabrane zemlje. Kreditni rejting, ma koliko ga uzimali s rezervom, pokazuje stanje neke zemlje. Kreditni rejting kojeg ima Hrvatska pokazuje kako postoje značajne neravnoteže i kritične točke koje mogu

imati značajne posljedice po stabilnost i rast gospodarstva. Kreditni rejting je signal investitorima koji moraju odlučiti u kojoj će mjeri očekivani prinosi pokriti procijenjene rizike. Po mome mišljenju, valjalo bi kao cilj odrediti najmanje kreditni rejting „A“ koji bi predstavljao dobro polazište za uvođenje eura. To je ostvariv cilj. Kao vječni optimist postavio bi još zahtjevniji cilj. Smanjio bih poreznu presiju sa sadašnjih 38% na 30% kao što to ističem godinama. Izvršio bih mirovinsku reformu s namjerom smanjenja doprinosa transformirajući istu od mirovine temeljene na radu u mirovinski sustav temeljen na socijalnim kriterijima. Značajno bih povećao participaciju u zdravstvenom sustavu koji moga poslovati po tržišnim načelima. Daleko najveću pažnju valja posvetiti obrazovnom sustavu koji uvijek i svuda mora polaziti od globalnih kretanja.

Na kraju odajem priznanje autoru na korisnoj knjizi i cijenim njegov napor koji nam je omogućio da se odredimo kao ekonomisti glede eventualnog uvođenja eura imajući u vidu političke preferencije svakog od nas. Valja kazati kako su radovi kakav je rad Velimira Šonje pravi način objektivne identifikacije dobrih i loših učinaka što će nam donijeti uvođenje eura.